

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філософських наук, доцента
Калуги Володимира Федоровича
на дисертаційну роботу Мірошніченка Дмитра Сергійовича
на тему: «СУСПІЛЬНА МІСІЯ УНІВЕРСИТЕТУ У ДОСВІДІ
ФРАНЦУЗЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії**

Актуальність дисертаційного дослідження Мірошніченка Дмитра Сергійовича є цілком очевидною та зумовлена низкою обставин. Зокрема, соціальний інститут, яким по своїй суті є університет, відіграє важливу роль в житті спільноти, виконуючи низку важливих функцій, в т.ч. фактично завершального етапу соціалізації інтелектуальної еліти великих соціальних груп, наприклад, суспільства. При цьому, важко переоцінити роль інтелектуалів в житті спільноти, а з іншого боку у реалізації, знову ж таки, суспільної місії університету. Разом з тим, університет акумулює, зберігає та передає систему інформаційних нашарувань, набутих внаслідок пізнавальної активності людства впродовж історичнопам'ятного періоду його існування, чим, безумовно, впливає на історичний поступ людства, надто щодо, так званого, науково-технічного прогресу, а також значною мірою визначає особливості світогляду як значної кількості представників спільноти, так і спільноти в цілому, тим самим визначаючи «обличчя» спільноти, себто особливості культури, менталітету тощо. Відтак, в бутті цивілізованого людства університет до певної міри набуває властивостей своєрідного лакмусового папірця, котрий допомагає визначитися зі станом не лише освітньої сфери, але й культурного середовища спільноти в певний період її існування. Тому дослідження ситуації і стану, в якому перебуває університет як соціальна інституція, безумовно, дозволяє скласти чітке уявлення про особливості культурного життя спільноти та, так би мовити, встановити діагноз духовного здоров'я нації або й людства в цілому, принаймні, його

цивілізованої частини, тобто такої, що об'єднана спільними торгово-економічним простором та, відповідно, цінностями, принаймні такими, котрі мають меркантильний підтекст. Разом з тим, дослідження особливостей університетського життя і активності практично не можливе без того, аби приділити левову частку уваги осмисленню специфіки функціонування інтелектуального середовища, тим самим визначаючи рівень освіченості спільноти в цілому та виявляючи домінантні тенденції, притаманні соціально-культурному поступу суспільства.

Зважаючи ж на величезний досвід університетського життя на теренах Західної Європи, а надто Франції, дисертантом для базового висвітлення специфіки досліджуваного питання обирається системний аналіз життєдіяльності французьких інтелектуалів, які, на його переконання, найяскравішим чином відображають місце і роль інтелектуалів у соціально-культурному середовищі, зважаючи, зокрема, і на їх рівень ангажованості суспільним життям, надто його публічним зрізом, себто політикою, особливо в період активного розвитку ЗМІ, коли інтелектуали отримали додаткові можливості донести свою думку до широкого загалу, таким чином виходячи з «тіні» академічного життя та за «стіни» класичного університету. Тож, очевидно, активність французьких інтелектуалів дала достатні підстави сформулювати поняття «інтелектуал», котре на рівні міжнародної спільноти практично не потребує додаткової конкретизації та за замовчуванням передбачає відсилання до інтелектуальної групи спільноти, що виявилась небайдужою під час так званої «справи Дрейфуса», активно проявила себе у складні кризові періоди не лише національні, а й світові у ХХ ст. та, за окремими винятками, зберігає «мовчання» з 80х років минулого століття.

Відповідно до обраного напрямку дослідження, поставленої мети та дослідницьких завдань, дисертант вдало формує «тіло» наукової роботи, чітко визначаючись з її структурою та особливостями змістовного наповнення. Зокрема, у першому розділі дослідження Мірошніченко Д.С. вдається до аналізу філософських концепцій ролі і місця університету в

суспільстві, спираючись на осмислення творчого доробку Г. Ньюмена, Х. Ортеги-і-Гассета, Е. Дюркгайма, М. Вебера, К. Ясперса, Д. Белла, Б. Рідінгза, С. Колліні та інших. Серед іншого, дисертант намагається відслідкувати причини зниження рівня уваги або, можна, навіть, сказати, подекуди демонстрації явної зневаги до гуманітарного знання та «вільних мистецтв», в т.ч. у поєднанні або й внаслідок комодифікації вищої освіти. Останнє, очевидно, збігається з помітним зниженням суспільної ваги «влади великих інтелектуалів», котрі насамперед у своїх розмислах та висновках апелюють до універсальних смислів, а також відповідальності, без якої звернення до універсалій виявляється чистим маніпулюванням смислами. Згаданий щойно контекст розуміння місця і ролі інтелектуалів у життєдіяльності спільноти, між іншим, чином перегукується з ідеями, «сповідуваними» постмодерністами, зокрема, філософами Ж.Ф. Ліотаром та Ж. Бодрійаром, представником критичної педагогіки А. Жиру.

Разом з тим молодий науковець прагне осмислити потенціал університету в контексті соціально-культурного життя спільноти, розкрити особливості його зв'язку з інтелектуальним середовищем. Зокрема, він розлого обґрунтовує ідею про те, що інтелектуали певною мірою є уособленнями університетів, а університети – інституалізацією людей розумової праці, дослідників у широкому сенсі («савантів» у розумінні О. Конта і М. Фуко).

Також у першому розділі обстоюється слушна думка про те, що університет у його класичному розумінні, зокрема в контексті бачення цієї проблематики В. фон Гумбольдтом, зорієнтований не просто на розвиток та відтворення інтелектуальної традиції, а й на послідовне втілення духу автономії, передусім у мисленні, певної академічної свободи у викладанні та здійсненні дослідницької практики. Таким чином, разом з фундаментальною освітою університет покликаний допомагати окреслювати перспективи, зокрема, соціально-культурного буття людини та людства, всіляко спонукати до роздумів над питаннями, які принципово не мають однозначного рішення,

в цілому виходити за межі утилітарного зрізу буття, піднімаючись над злигоднями буденного існування. Теж саме в даному контексті стосується і інтелектуала, постать якого є такою симптоматичною для ХХ ст. з його кризами та викликами. Інтелектуал повинен виходити за межі власної вузької наукової спеціалізації, бути взірцем критичного мислення, носієм широкого спектру знань, що є базовими в просторі світогляду, ретранслятором домінантних ідей, що панують в суспільстві, тим самим виступаючи як посередником між народом та елітами, так інтерпретатором для народу, притаманних йому ж ідей. При цьому дуже важливо, аби інтелектуал був «щеплений» від спокуси розпорядитися потугами власного інтелекту на шкоду іншим внаслідок «вживлення» йому відчуття відповідальності за свої дії та вчинки.

Між тим, дисертант тримається переконання, що сучасний університет, котрий на думку постмодерністів виродився до стану транснаціональної корпорації, все ще тяжіє до чистого інтелектуального пошуку як чи не найвизначнішої потреби людини. Подібне бачення пояснюється здобувачем, зокрема, все ще збереженими ключовими формами укладу життєдіяльності університету та панівних ідей від початку його заснування і розквіту як соціального інституту. Проте, зміни в університеті є неминучими та відбуваються поступово, корелюючи насамперед зі змінами очікувань, що висуваються до нього з боку спільноти, зокрема, соціально-активних страт, наприклад, економічної та владно-соціальної еліт. І все ж, окремі університети демонструють, можна сказати, вперту сталість, залишаючись відданими давнім традиціям організації академічного життя і діяльності. Звичайно, на противагу останнім з'являються наскрізь модернізовані навчальні заклади університетського типу у згоді із неоліберальними устремлінням, притаманними глобалізованому світу або ж масовому суспільству. І хоча дисертант явно не вказує на подібну проблематизацію, синкретизм та суперечливість сучасного університету, вдаючись до певного

редукціонізму у його означенні культурним ретранслятором – такі думки імпліцитно все ж властиві логіці дослідження.

У викладі другого розділу дослідження не менш важливими, на думку дисертанта, постають завдання щодо аналізу витоків феномену інтелектуалів та інтелектуалізму як такого, визначення історичного смислового навантаження понять «інтелектуали» та «інтелігенція» з обґрунтуванням їх розрізнення та доречності імплікації, узагальнення висновків, набутих внаслідок численних рефлексій щодо особливостей інтелектуального середовища Франції XIX-XX ст. В третьому розділі, крім іншого, окреслено суспільну роль, сучасне становище та перспективи інтелектуальних еліт у сучасному вітчизняному університетському та академічному середовищі, що додає теоретичним розділам роботи практичної ваги, екстраполюючи світовий досвід на українські реалії.

В цілому, приємно відзначити, що поставлені завдання та мету дослідження дисертантові вдалося досягнути, в т.ч. внаслідок використання широкого спектру методологічних підходів та опрацювання численної наукової літератури як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Всебічний аналіз підніманої в дисертаційному дослідженні проблематики, зокрема, послідовне висвітлення зав'язків по-між суспільною місією університету та інтелектуалів в контексті соціокультурного існування спільноти, відзначаються певною новизною, що дає підстави говорити про очевидну наукову вагу і затребуваність даного дослідження.

Приміром, хотілося б відмітити, що заслуговує на увагу ґрунтовне дослідження дисертанта щодо особливостей закладання та трансформації, так би мовити, корпоративної ідентичності інтелектуалів як наслідок їх самоідентифікації та ідентифікації їх спільнотою. Подібне дослідження, звичайно, спирається на творче осмислення класичних і новітніх розробок вітчизняних та іноземних філософів і соціологів. Також цікавим виглядає запропонований Дмитром Мірошніченком підхід до осмислення псевдодихотомії понять інтелектуал та інтелігент. Природно, що дискусії з

цього приводу відзначаються певною тяглістю і нещодавно знов активізувалися у вітчизняному дискурсі. При цьому, цілком прийнятною є точка зору, що на сьогоднішній день говорити про статус «української інтелігенції» є не зовсім доречним, оскільки інтелектуальному середовищу, окрім декларативності, дещо бракує вмінь та сил спрямовувати суспільну думку, бути взірцем для небайдужої нації. Очевидно, уявлення про українську класичну «інтелігенцію» слід скоріше пов'язувати з дорадянським періодом (с. 82). Хоча, в будь-якому випадку, українська інтелігенція відіграла неспростовну роль в становленні української нації, формуванні державності, а отже є і буде залишатись предметом для дискусій та досліджень.

Цікавим пасажом дисертаційного дослідження також можна вважати окреслення дослідником хиткого місця інтелектуала у системі координат університету, де переплелися дві протилежні тенденції: запровадження, розробки та підтримки в суспільстві наукового дискурсу та тісного зв'язку із владою, подекуди і обслуговування її інтересів (с. 144). Останнє не може бути виключеним, оскільки, як показує досвід, інституціоналізація розумової праці, створення сучасних університетів виникають з потреб національних держав у науковому знанні належної якості. Останнє породжує необхідність добору персоналу та оцінювання інтелектуальних здобутків викладачів і студентів, адже, незважаючи на автономію, фінансово-матеріальне забезпечення університету значною мірою покладається на суспільство опосередковано через державний бюджет. Відповідно, будь-які реформи освітніх програм чи скорочення місць зустрічаються викладачами та студентами (дисертант розглядає студентів амбівалентно – як учнів і як потенційних інтелектуалів, викладачів, спеціалістів) вкрай болісно, що ілюструється, зокрема, прикладами академічного опору та виявів громадянської непокори у Франції.

Підходячи ж до оцінки дисертаційного дослідження в цілому, варто відмітити, насамперед, великий об'єм праці і часу, затраченими дисертантом,

що дало йому змогу подолати певну внутрішню планку, стаючи на стежку інтелектуала, себто виробити в собі певні звички та якості, необхідні для подальшої кваліфікованої наукової діяльності. Саме ж наукове дослідження Мірошниченка Дмитра несе в собі певний науковий доробок та в цілому може бути схваленим як таке, що витримує критику попри низку зауважень. Зокрема, йдеться про таке.

По-перше, дисертанту дещо бракує послідовності у письмовому висвітленні власної думки, оскільки побудова окремих речень відзначається певною нечіткістю, що призводить до неможливості відразу прослідкувати хід ідеї, встановити смислові зв'язки між підметом та присудком, іншими членами речення. Скорочення і перескакування з одного підмета чи присудка на інший, що легко сприймається під час усного спілкування чи монологу, часто викликає певне спантеличення у читача.

По-друге, як і переважна більшість молодих і не лише науковців, дисертант, так би мовити, страждає на «хворобу надмірності», себто прослідковується схильність до надмірної описовості, що призводить або до розмивання змісту думки, або обтяження контексту деталями. Останнє робить контекст важким для сприйняття, а апеляцію до нього позбавляє переконливості. Наразі дисертант іноді досить відчутно виходить за межі окреслених перед собою завдань, вдаючись до надмірної дескриптивності на шкоду аналітичним узагальненням відповідно до предмету дослідження. Від цього дещо страждає логіка викладу висвітлюваного матеріалу. Хоча згадану хибу не складно виправдати очевидним бажанням дисертанта якомога більше охопити і висвітлити матеріалу, себто про все і відразу сказати.

По-третє, на сторінках дисертації за текстом прихований певний острах дослідника вийти за межі «авторитетної» думки, яка сама по-собі далеко не завжди буває авторитетною, що не можна, між іншим, сказати про авторитетність самого автора ідеї. Тому дослідженню дещо бракує «вільного польоту» дослідницької думки самого автора, що, безумовно, знаходить своє відображення у тексті дисертації в цілому та у висновках як до розділів, так і

до дисертаційного дослідження в цілому. Природно, що для подолання подібної схильності до «запопадливості» перед авторитетами необхідна суттєва зміна атмосфери в самих академічних колах. А це факт надто мало залежний від дисертанта.

По-четверте, даному дисертаційному дослідженню надала б більшої евристичної ваги чіткіша визначеність щодо особливостей, якостей, ролі та місця інтелектуалів в соціокультурному житті спільноти. Не вистачає також чіткості у розмежуванні «еталонів» інтелектуала та інтелігента. Навпаки, має місце певна плутанина з визначенням щодо якостей та властивостей інтелектуальної, з одного боку, та духовної еліти, з іншого. Автором інтелектуальна еліта автоматично наділяється ще й якостями духовної, що часто, суперечить самій дійсності, а з іншого боку базовій іудо-християнській світоглядній парадигмі, відповідно до якої духовна еліта винятково від Творця, тоді як інтелектуальна еліта мож епослугуватися, так би мовити, порадами Лукавого. Іншими словами, інтелектуал націлений на продукування без огляду на моральні приписи, тоді як представник духовної еліти апріорі тримається моральних канонів, при цьому може не особливо вирізнятися інтелектом.

По-п'яте, у своєму аналізі французької системи вищої освіти, розподіленої на дві категорії закладів, дисертант послуговується частково застарілими відомостями щодо університетських інституцій, які підпали під реформи, пов'язані з реалізацією принципів Болонського процесу, хоча й слушно зазначає певну інертність традиційної національної моделі університетської освіти. На нашу думку, перспективними постають порівняльні дослідження інтелектуальної спроможності реформованої моделі університетської освіти та традиційних елітних «Великих шкіл».

Між тим, незважаючи на зазначені недоліки, дисертаційна робота є цілісним та завершеним дослідженням. Основні результати дисертаційного дослідження знайшли своє достатнє відображення у авторських публікаціях, видрукованих у відповідності до вимог, що їх висуває МОН до подібного

роду робіт. Разом з тим, структура і логіка викладу матеріалу дисертації відповідає меті дослідження та відображає послідовність вирішення поставлених дисертантом перед собою завдань.

Викладені Дмитром Мірошниченком положення дослідження та висновки дисертації дістали відповідну апробацію під час участі у наукових конференціях, виступах на методологічних семінарах та круглих столах. Результати роботи періодично висвітлювалися у вигляді наукових статей у фахових виданнях з переліку, затвердженого ДАК України, а також у міжнародному виданні.

Відповідно до вищесказаного, вважаю, що дисертація Мірошниченка Дмитра Сергійовича «Суспільна місія університету у досвіді французьких інтелектуалів» характеризується завершеністю, цілісністю викладенням матеріалу, актуальністю та має певне теоретичне і практичне значення в контексті філософської думки. Разом з тим, згадане дисертаційне дослідження цілком відповідає як вимогам, що висуваються до науково-теоретичного рівня роботи і новизни результатів, так і пунктам 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України 24 липня 2013 року за № 567 (зі змінами). Таким чином її автор, Мірошниченко Дмитро Сергійович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – «соціальна філософія та філософія історії».

**Доктор філософських наук,
доцент кафедри історії і політології
Національного університету
біоресурсів і природокористування України**

В.Ф. Калуга

